

„NUMERUS VALACHICUS“  
I.  
A „CURENTUL“ NÉPSZAVAZÁSA

AZ ELMÚLT ÉV FOLYAMÁN, februárban, a „Curentul“ című román napilap szerkesztősége levéllel fordult „a román közélet legaraválóbb képviselőihez, politikusokhoz, papokhoz, tanárokhoz, tisztviselőkhöz, ügyvédekhez, kereskedőkhöz, iparosokhoz“ és „egynéhány probléma tárgyában nyilatkozásra hívta fel őket, melyek már régtől fogva izgalomban tartják a nemzet lelkiismeretét“. „Népszavazást“ rendezett: magában a levél szövegében nem határozta meg pontosan a problémát, de a levél túlsó oldalán hét kérdést tett fel, melyekre „minden felesleges agresszivitás nélküli, szilárd bátorsággal, de szónoki frázisoktól ment“ feleleteket kért.

A kérdések a következők voltak:

1. Nem gondolja, hogy a mai körülmények között az autochton román elem nyomasztó alacsonyabbrendűségben van a nemzeti kisebbségekkel szemben?
2. Hiszi-e, hogy egy országban egy, a nemzet sorsát szolgáló politika lehetséges, ha a társadalmi elit nem a többségi nemzet tagjai közül sorozódik?
3. Ha hiszi, minő megoldásokat ajánl a bajok orvoslására:
  - a) azonnal?
  - b) a jövőt illetőleg?
4. Nem gondolja-e, hogy a román állam kötelessége volna, hogy a többségi nemzet szertefutó intellektuális elemeit törvényhozási intézkedésekkel vegye védelmébe?
5. Mik volnának a ma követelte legsürgősebb intézkedések?
6. Hiszi-e, hogy közoktatásunk különböző fokozatai mai szervezetükben megfelelnek a román nemzet szükségleteinek?
7. Milyen más közoktatási szervezetre gondolna azoknak az elemeknek a szelekciója szempontjából, melyek szellemi és erkölcsi fegyelem tekintetében elég garanciát nyújtanának a román állam állandó érdekeinek szolgálatában?

A lap 160.000 ilyen levelet küldött szét egyes személyeknek, tehát egy „valóságos népszavazást“, „veritabil plebiscitult“ várt. Más módja, — írta — „mint ez, nincs, hogy a nemzet e nagy kérdéseinek megoldása előkészíthető legyen“. „A nemzeti probléma“, — jegyezte meg egy későbbi számában, — nem az utca kérdése és nem oldható meg utcai lármával... a szociális reformok rendszeres tanulmányozást és komoly megfontolást igényelnek.“

A felszólításnak eredménye lett s a lap a múlt év folyamán hónapokon keresztül nap-nap után közölte „plebisdtul romănesc“ címen

a beérkezett feleleteket. Nem politikai vezetőktől, társadalmi előkelőségektől származnak azok csak, — írta a lap, mikor április 5-én megkezdte azok közlését, — hanem a közélet minden rétegéből s a „mai generáció valóságos erkölcsi megnyilatkozását képezik“. A lapok tényleg tanulságos képét nyújtják a román közvélemény egyik, mindenestre nem legtoleránsabb rétegéből származó véleményeknek: hogy hogyan nézi az a többség és kisebbség viszonyát az új állam keretén belül? De nyújtanak egyébről is: a feleletekbe belekeveredik a román állam és társadalom, politikai és társadalmi élet kritikája is és ha érdekesek a kisebbségek ellen irányuló gyűlölködő kifakadások, talán még érdekesebb az a bírálat, mely a naggyá léte Románia politikai és közéleti erkölceit tárja elénk, néha egyszerű emberek őszinte megvilágításában, amilyenre sehol másutt nyomtatott írásban nem találunk.

A LEGELSŐÜL KÖZÖLT VÁLASZ, Gheorghe Brátianu, a régi liberális pártból kivált szecessziós liberális párt vezéréből származik.

Az első kérdésre azt feleli, hogy valóban, anélkül, hogy xenofob volna, megállapíthatja, hogy úgy az állami, mint a magánvállalatoknál a román elem kisebbségben van s némelynél teljesen hiányzik. S a veszély nem az, amit a második kérdés foglal magában, hogy nem a román élit dominál, hanem az, hogy azokból az elemekből, ha románok is azok, melyek a vezető helyeket foglalják el, hiányzik a faji felelősségérzet és idegen érdekeket szolgálnak.

Sürgős, azonnal való segítséget nyújtana e bajjal szemben a többségi és kisebbségi nemzetek alkalmazásának fajok szerint való arányos alkalmazása, valamiféle numerus clausus. Jövőre való intézkedés volna a külföldi, különösen a macedón románság hazatelepítése, nemcsak a kisebbséglakta, határmenti területekre, hanem különösen a kisebbségi többségű városokba, továbbá a nem kívánatos elemek bevándorlásának és állampolgárság adásának szigorú korlátozása.

A mívelt osztályok gondozását és megerősítését Brátianu a közepes felső oktatás szigorúbbá tétele, gondos szelekció útján véli elérhetőnek, de ajánlja a praktikus életpályákra való nevelés szervezését, ami a teoretikus tudásra neveléstől távolabb eső osztályok kultúráját gyarapítaná.

Ez Brátianu válasza, amint röviden ismertettem, mert egyfelől ő az egyetlen pártpolitikus, pláne pártvezér, aki a lap felszólítására jelentkezett, de azért is, mert ezek a nézetek képezik nagyjában az összes válaszok alapját, ebben az irányban halad a legtöbb, ami természetes, mert a kérdések csaknem a válaszolók szájába adják a feleletet. „Desigur că da“, „persze, hogy gondolom“, a feleletek 99 százaléka az első kérdésre és „desigur că nu“, „nem hiszem“, a legtöbb felelet a másodikra.

A román elem háttérbe van szorulva nemcsak számbelileg, hanem lelkileg, kultúra és míveltség tekintetében is, állapítja meg egy tábornok. De csak annyit mondani, — írja Coman Gheorghe, egy bukovi-nai egyházi férfiú, — hogy a román nép alul van, kevés: a kisebbség-

gek nemcsak háttérbe szorítják, hanem dominálják, uralkodnak felette. Bukovinában tizenhat évi unió után a román családok nem románul, hanem németül beszélnek s ha az újonnan csatolt tartományok bármelyikében hivatalos helyiségbe lép az ember, „ott Apponyi vagy Hitler, vagy ki tudja kinek a nyelvén beszélnek s ha a román választ kér, tört románsággal azt a feleletet kapja: „nu se pute., nem lehet“. Nem szégyenletes, hogy az új tartományok egyetemlein ma is ott kell hogy függjön a felhívás: „vorbiti romaneste“, beszélj románul s azért Kolozsvárit mégis magyarul, Csemowitzban németül és a kiseneffi iskolákban oroszul beszél az ifjúság.

Iuga, kolozsvári egyetemi tanár teljesen sötétnek látja a többségi nép helyzetét: „tűrjük, hogy a kisebbségek minden térről kiszorítsanak“. A vasútnál és a postánál Erdélyben, állítólag, 80% a magyar hivatalnokok aránya s vannak vállalatok, — ha el lehet hinni, — melyeknél csupa kisebbségi van alkalmazva. A brassó—szebeni út-építés munkásai, — írja egy alsóárpási földbirtokos — kettő-három kivételével mind idegenek „străinii“,<sup>1</sup> s a tiszta román Fogarasmegyében több a magyar szó, mint a Hortobágyon. Tervszerűen kellene velük szemben fellépni, — folytatja Iuga, — de ki lépjen fel, micsoda állami vagy társadalmi szerv vagy réteg? „A nép?“ — kérdi Iuga, — „mely sohasem volt e szerepre előkészítve? A politikai pártok, — melyek csak egymással hadakoznak s engedelmeskednek egoista vezetőiknek, akik csak saját és pártjuk hatalmát akarják biztosítani? A mívelt osztályok, az intellektuálisak, — kiket legtöbbször csak saját nagyravágyásuk és önzésük emelt vezető polcra? Az ifjúság, — mely minél kevesebb munka árán minél gyorsabban akar előre tömi?“

Különösen az új tartományokban foglalják el a kisebbségek a vezető helyeket. „A román elem, különösen az örege, nem bírja lerázni magáról a kisebbségek uralmát: egy életet éltek le a kisebbségek jármában s most nem tudják megszokni a szabadságot s urak lenni saját portájukon.“ Maior Gheorghe, egy szebeni középiskolai tanár, pontokba foglalta a románság inferioritási érzésének okait: „1. Évszázados idegen uralom alatt való élés, ami lehetővé tette, hogy azalatt az idegenek kezébe kerüljenek a kultúra és vagyonosodás eszközei, 2. az idegenek tudatosabbak jogaikkal és kötelezettségeikkel szemben s jobban ragaszkodnak azokhoz, 3. a társadalom nem nyújt segítő kezet, hogy inferioritási érzésüket levetkőzzék és 4. a küzdő román elem hamar elveszti bátorságát“... „Most már nyakunkra nőttek fenn és alul, mindenütt ők viszik a vezető szerepet s ha egy pozíciót elfoglaltak, akkor csak fajtársaiknak nyújtanak segítő kezet. Néha, szükség esetén, hazafiságukat, nacionalizmusukat harsoghatják, de maradnak görögök, bulgárok, cigányok, tatárok, magyarok, németek s ha még oly jól beszélnek is románul, sohasem válnak románokká.“

Munteanu Eugen, szászvárosi ügyvéd írja: „Erdélyben az autochton román elemet a kisebbségek minden jogukból kiszorítják,

<sup>1</sup>A román szójárás szerint „strain“, idegen névvel jelöli meg a nem román fajú román állampolgárt: a magyar és a német „strain“ Romániában.

ami megilletné őket. Tizenöt évi román uralom után a kisebbségi tisztviselői kar még mindig ellensége a román népnek, uralkodik és kihívóan viselkedik mindennel szemben, ami román s mindez azért, mert a román hatóságok hallgatnak és nem tudnak erőt mutatni.“ Egy brassómegyei orthodox pap, akkor, amikor a magyar egyházak egy fillér állami segélyben sem részesülnek és híveik vagyoniilag tönkrementek, az agrárreform elvette az egyházak ingatlanát, ezt írja: „Nézzük csak a kisebbségi papságot, mely legalább is olyan, ha nem nagyobb jövedelmet élvez, mint az orthodox lelkészi kar: minden egyháznak van tíz hold földje, kapja fizetését, híveitől a dézsmát s amellet folytatja a legdühösebb propagandát az állam ellen.“ Eredménye mindez — írja egy Hotinba való tanító — annak a „túlzásba vitt kisebbségi védelemnek“, melyből az állam a kisebbségeket részesíti. „Jobb dolguk van“, — mondja egy erdélyi hivatalnok, Metet, — „több szabadságot élveznek, mint élveztünk mi, románok, magyar uralom alatt s mégis elégedetlenkednek!“

Persze akadnak válaszok, melyek tiltakoznak a helyzet illeténvaló beállítása ellen, akikből nem ilyen hazug ijedség, hanem a nemzeti önelégültség formájában tör ki a sovinizmus. „Belénk gyökerezett a hit“, — írja Ion Anastasiu tábornok, — „hogy a kisebbségeket magasabb, magunkat alacsonyabbrendű népeknek tartjuk, pedig népünk tulajdonságai egyenkint és összevéve különbek, mint az összes kisebbségieké; inferioritásról legfeljebb ipari és kereskedelmi téren lehet szó“. Gheorghe Mássá, marosvásárhelyi iparos pedig csak kulturális téren enged meg némi alacsonyabb nívót: „lelki nemesiségben minden nép felett áll a román, egyedüli hibája, hogy kishitű és nem bízik magában“.

Van azonban ennek a kisebbségi uralomnak egy különösen csúnya oldala, állapítja meg Marascu Torna, biharmegyei tanító, amit nem méltat eléggé figyelemre a közvélemény: az, hogy a hivatalban lévő idegenek sokszor a legnagyobb hazzafiaknak adják ki magukat; az erdélyi svábok és zsidók között vannak a legdühösebb nacionalisták; pedig „ez a legnagyobb erkölcstelenség s az erkölcstelen tisztviselő, legyen az napidíjas vagy miniszter, tömlöcbe való; de nálunk fenn és alant, kis és nagy tolvajok vannak mindenütt“.

MEG KELL AZONBAN JEGYEZNI, hogy a kisebbségi animozitás terén különbség van a régi királyság, Moldova és Valahia és az újonnan csatolt tartományok között. Míg Erdélyben kisebbségről beszélve inkább a magyarra és szászra, Bukovinában a németre és ukránra gondolnak, addig Besszarábiában a román elsősorban a zsidóra s csak azután gondol az oroszra és bulgárra, a regáti román pedig mindig a zsidót érti alatta. A régi Regat nem ismerte a nemzetiségi kérdést, tiszta nemzeti állam volt: volt ott egy európai botránnyá növekedett antiszemitizmus, ami dominál ma is: a szorosán vett kisebbségi kérdés és üldözés azonban elsősorban az alba-juliai rezoludók emlőin felnőtt erdélyi románság dicsősége.

Ahogy Vasile Geggene, besszarábiai tanító ír a kisebbségi bajról, nyilvánvalóan látszik, hogy nem a nemzeti kisebbségekről beszél:

„Vannak kisebbségeink, akik különböző országokból jöttek hozzánk, letelepedtek és állampolgárságot szereztek; kezükbe kaparták az ország minden javait, tőkét halmoztak fel, beültek a jövedelmező állásokba, a románok pedig megmaradtak nyomorult, rosszul fizetett munkásoknak és évezredek szenvedései után oda jutottak, hogy szolgálják legyenek a Galiciából és Németországból menekült zsidóknak, akik jött rongyos és piszkos kaftánban, hogy pár év múlva kiszolgáltassa magát a román ifjúval, aki egész életén át dolgozik, mint egy marha.“

S meginficiálta e nép a kisebbségeket is, mondja Cesar Manoliu; a magyar és német ellenségességén túl ez csendül ki szavából:

„Az új tartományokban kulturális és gazdasági tekintetben a magyar és német kisebbség uralkodik a román nemzeti többség felett. A magyarok politikája Budapest sovinszta befolyása alatt áll, de zsidó elemekkel van megtűzdelve. A német gazdasági politika teljesen egy úton jár a zsidóéval. A román államban ma minden kereső foglalkozás és hivatás: sajtó, ügyvédség, orvosi, gyógyszerészi, mérnöki pálya idegen kézben van.“

Az utóbbi mondatot csak a zsidókra értheti, a magyarokra semmi esetre sem.

Egy kiseneffi ügyvéd, Mihail Tupa szerint: „A román szegény gazdag országában, idegen saját földjén és nagyobb rabszolgaságban van, mint valaha.“

EGY BESZÉDÉBEN CUZA, az antiszemita párt vezére azt mondta: „Románia nem külső befolyás folytán, hanem vezetői tehetetlensége és a belső rothadás folytán fogja magát a fasiszta diktatúra karjaiba dobni.“ Ez már nem a kisebbségi viszonyra vonatkozik, hanem Románia egész kormányzatára.

Mikor a referendum résztvevői a többségi nép állítólagos inferioritásának okai után néznek, egy nagy komplex tény bontakozik ki a feleletekből, az, hogy többség és kisebbség viszonyának, akármilyen legyen is az, valóságos alapja nem a románság régi leigázottsága, nem is mai toleranciája, még kevésbé a kisebbség túlnyomó ereje és védettsége, hanem a román közélet, politika és társadalom szervezetlensége, züllöttsége, amelynek leplezésére cinikusan a nyomorultul elnyomott és üldözött kisebbségek prepotendáját akarják odaállítani. A válaszon, mindegyiken végighúzódik az az eltagadhatatlan beismerés, hogy Románia rothadt és sok száz felelet mutat rá erre az igazi okra, melyet ha el lehetne tüntetni, a kisebbségek bűnbakul való odaállítása sem volna szükséges.

„A román társadalom“, — írja egy tulceai filozófia-tanár — „már a háború előtt egy szervi hibában, a szerves összetétel hiányában szenvedett, mi természetesen és logikusan vonta maga után alsóbbrendűségét: ez a hiba a polgári osztály hiánya volt, ami közvetíthette volna a különböző társadalmi rétegek cirkulációját, új energiákat szabadítva fel és a fajnak a vér egységét biztosítva. Ez a hiány okozza állami szervezetünk mesterségességét is: opportunisták, fejletlen pártok, szószátyár ideológia tehetetlenségével. Sehol a nagy nemzeti érdekek őszinte és szerető megértése: demagógia, csalás és korrupció mindenütt. Mellette egy idegen polgári osztály, mely érközösségbe Összekötve, segítve bűnös politikusok által, megszerzett minden gazdasági és pénzügyi uralkodó állást.“

Vagy ahogy még élesebben megmondja Vartolomeu, Râmnicul-Sărat kiváló ortodox püspöke:

„A helyzet természetellenessége — a románság inferioritása — szerves következménye az állam kormányzatán lévők viselkedésének. akik előtt sem természeti, sem isteni jog nem jelent semmit. Anélkül, hogy számot vetnének vele, hogy a románok ezeket mint természetes és állandó jogokat szereztek meg tizennyolc századon át uralkodva a földön, keservesen szenvedve Ázsia hódító és Európa elnyomó népeitől, vérüket ontva nemzeti patrimoniumok védelmében, védve hitüket, erkölceiket, vérük, nyelvük, lelki egységüket a múltban és a jelenben — államunk vezetőit most a pillanatok és személyi benyomások vezetik s nem törődve a nemzeti értékekkel, köz- és magánintézményeinket megtöltik idegen elemekkel, természetes ellenségeinkkel. Egy ilyen rendkívüli helyzet forrása csak rettenetes egoizmus és személyi érdek lehet, amiért Isten és a történet ítélőszéke előtt felelősek lesznek.”

MIUTÁN A REFERENDUM TUDÓI így megállapították a többségi nemzet nyomorult elnyomottságát és annak mindenféle okát, jönnek a kérdések, hogy ha így vagy amúgy van a dolog, mi volna a teendő?

Sabin Manuila, az országos népszámlálási hivatal vezetője, aki komoly számok realitásával dolgozó ember, egy azon kevesek közül, aki szenvedélyesség nélkül nézi a kérdést, kétségtelennek tartja — s itt úgy látszik, ő is inkább a zsidóság térfoglalására gondol, — hogy a román elem nem foglalja el az őt megillető helyet az országban, mégis erőben folyton gyarapodik, mert az a gazdasági krízis, mely a mívelt román osztályt proletárizálta, még jobban aláásta a kisebbségek helyzetét.

A megoldás keresésének egy előzménye kell hogy legyen, a kérdés rendszeres tanulmányozása, annak nyomán fog kiderülni, hogy a feltételezések mennyire helytállóak, mit kell és mit lehet megvalósítani?

De a levélírók tömege, államférfiútól körjegyzőig és püspöktől falusi tanítóig jobban tudta ezt, mint a kiváló statisztikus és jött mindje a maga, illetve mindegyik nagyjában ugyanazzal a hasonló hon- és fajmentő bölcsességével.

Mois Pát, tordai ügyvéd szerint a románság egyedül önmagára támaszkodva, nemzeti egységbe tömörülve, kooperációval dolgozva és minden kisebbségi törekvést elfojtva fog boldogulhatni. „Prin női inline“, egyedül magunk által, volt a régi liberális párt jelmondata. Nicolae Stan, aradmegyei orthodox pap szerint annyira egymagában, hogy „a nyugati befolyást lehetőleg ki kell zárni, legfittebb annyira engedni be, amily mértékben a nép azt magára nézve üdvösnék tartja s ki kell zárni minden káros befolyását“. Szigorúan ellen kell őrizni a kisebbségi népek (a zsidók) titkos beözönlését az országba, ki kell üzni minden nem kívánatos elemet az országból, spiont, bolsevikit, vallásos szektát, melyek éjjel-nappal egyebet se csinálnak, mint konspirálnak, hogy miképpen gyengíthessék és dezorganizálják az államot. Viszont, ajánlja valami Olteanu, gondoskodni kell, hogy a románságot testi épségre neveljék, fejlesszék nemzeti szellemét, lelkesülni tudását, bátorságát és erejét: ami mind egyedül képezi egy nép valóságos értékeit.

Bátran bele kell nyúlni minden állami és magánvállalatba, be kell mindenütt vezetni egy 75 vagy 80 százalékos numerus clausust, sőt

az állam biztonságával összefüggő intézményeknél. hadseregnél, postánál, vasútnál numerus nullust. Nincs olyan válasz, mely ezt ne követelné, sőt számtalanon követelik mindenféle variációban, hogy a közszolgálatot egyáltalában tisztítsák meg minden kisebbségi elemtől. Ha ez még sem volna keresztülvihető, az esetleg megmaradó tisztviselőktől a román nyelv tökéletes ismerete követelendő, de ha tudják is, Erdélyből akkor is áthelyezendők a Regátba vagy Besszarábiába, tiszta román vidékre; aki tizenöt évi román uralom után sem tud az állam nyelvén, könyörtelenül, „fără milă“, elkergetendő a szolgálatból. Az esküt nem tett tisztviselők nyugdíját pedig minden további nélkül be kell szüntetni.

Névváltoztatás tilos, kivéve azoknak az elmagyarosodott románoknak, — bizonyosan a székelyeknek és torockói magyaroknak, — akik vissza románosítandók s akiknek hatóságilag adandó új, román hangzású név.

Egy lupényi kereskedő attól várja a román nép nemzeti öntudatának emelését, ha elrendelik, hogy a napilapok mindennap egy hazafias cikkel vezetik be az újságot.

Egyesek, hogy megmutassák, hogy mennyire komolyan veszik a kisebbségi veszedelmet, büntetőjogi szankciókat ajánlanak: Theodore Iugariu, szilágy megyei tanító háromtól tizenöt évig terjedhető fegyházra szán annak, aki kisebbségi személyt állami hivatalba protezsál, Nicolae Botiçi aradi állomásfőnök pedig 25 botot méretne arra a románra, aki valaha kisebbségi szót ejt ki a száján.

Vannak, akik a család életviszonyaiba is belé óhajtanak nyúlni. Egy dolji tanító azt ajánlja, hogy tiltsák meg közszolgálati alkalmazottnak, állami és közigazgatási tisztviselőnek, katonai személyeknek, papoknak, tanítóknak, hogy kisebbségi leánnyal kössenek házasságot. Egy erdélyi tisztviselő Zilahról megelégednék azzal, ha az a városi tisztviselő, aki román leányt vesz el feleségül, jutalomban részesülne, ami azért is volna hasznos, mert buzdítaná őket családalapításra, lévén a román tisztviselőknek állítólag 80 százaléka nőtlen. A tiszta román családalapítás azért fontos, mert tapasztalat szerint a román férj hamarabb elmagyarosodik a magyar asszony mellett, mint megfordítva s a gyermekeket illetőleg azután nem is kétséges az eredmény. Egyenes útja ez a román állam elmagyarosodásának.

Persze, vannak józanul gondolkozó szavazók is a referendumban, akik másképpen látják a helyzetet. Dr. Romulus Mager, aradi törvényszéki bíró például a következőket írja:

„Elvi szempontból nem lehet azt követelni, hogy kisebbségieknek ne legyen helyük közhivatalokban. Jogi szempontból is lehetetlen ezt követelni, mert mint az állam polgárai, ugyanazon jogokkal és kötelességekkel bírnak, mint az állam többi polgárai s ugyanígy van az erkölcsi szemponttal, egyenlő hozzájárulásuk lévén az állam terheihez, egyenlő jogokkal kell bírniok az államban a románokkal, feltéve, hogy bírják a román nyelvet és tényekkel tesznek tanúságot az állam iránt való lojalitásukról és hazaszeretetükről. Ezt minden nemzeti állam, tehát Románia is megkövetelheti. Ha nem bírják megtanulni a nyelvet, — ami kizárt dolog — keressenek más megélhetést s csak ha ezt nem teszik, léphet közbe az állam és távolíthatja el őket.

De a komoly baj nem az, hogy vannak kisebbségi hivatalnokok, akik nem érznek románul, hanem az, hogy sok a román, aki nincs hivatása magaslátán s nem tud elég tekintélyt mutatni a kisebbségekkel szemben. Az is gyakran megtörténik, hogy a román nem tudja jogát érvényesíteni egy hatóság előtt, amit viszont egy kisebbségi el tud érní.“

Törvényhozási intézkedést csak három téren tart szükségesnek a bíró: Hogy közhivatalban lévők köteleztessenek az állam nyelvének tökéletes tudására; hogy súlyosan büntessék a megvesztegethető tisztviselőt s hogy a kereskedelmi és ipari vállalatok román vagy legalább is román és kisebbségi nyelven vezessék könyveiket.

A KISEBBSÉGEKET MEGRENDSZABÁLYOZÓ PROPOZÍCIÓK MELLETT sokan foglalkoznak azzal a másik kérdéssel: a román állam és társadalom, a politikai és társadalmi élet bajaival.

Regus Mihai, csemowitzi orthodox pap, például konstatálja, hogy a román államot nem pártpolitika, hanem forró nemzeti érzelm, nem demokrácia, hanem nacionalizmus hozta létre, de ma „őszinte és becsületes hazafi nincs hogy mit keressen Romániában: az ország a svindlerok és demagógok hazája“.

S lehet-e ez ellen valamit csinálni ma? veti fel a kérdést Popovid, nagyváradi tanár:

„Politikai életünket vad pártviszályok jellemzik, melyeknek célja mindig egyéni és nem közügy. Ez a küzdelem olyan erkölcsi értékeket semmisít meg, melyek hivatva volnának, hogy fenntartsák a nép jólétét és erejét. De idealizmus, nemzeti öntudat, hazafiság és más ilyen értékek helyett, melyek régen valóságok voltak, ma mindenütt magánvagy osztályérdekekre bukkannak.

Szomorú az, ami egyház, iskola, közigazgatás, hadsereg, szóval egész közéletünk minden terén folyik. Lehet-e ezen törvényekkel segíteni? Milyen ma a mi államunk erkölce? A kormányok változnak, egyik a másik után és egyik sem rak le olyan alapot, melyen a következő ékíteni tudna ... Itt az idő, hogy az állam életébe több idealizmust, több faji és munkaszeretetet vigyünk és visszatérjünk őseink erkölceihez/.

Ilyennek látva a román állam helyzetét, nem csoda, ha vannak sokan, akik mindenféle panaceát ajánlanak. Vannak, akik ajánlják, hogy tiltsák meg politikai pártok létezését és alakítását, töröljék el a közigazgatási önkormányzat minden nyomát, bízzák azt kinevezett becsületes emberek kezére és „zárjanak tömlöcbe kivétel nélkül minden a közéletben szereplő tolvajt és árulót“. Hogy töröljék el az általános választói jogot, aminek egy olyan kultúrfokon álló nemzetnél, mint a román, nincsen semmi értelme, ahol „nem szavazati jog kell a parasztnak, hanem becsületes, patrimonális közigazgatás“.

Beleszólt a referendumba a hírhedt kolozsvári egyetemi tanár, Onisifor Ghibu, a kisebbségek legádázabb üldözője, a katolikus Státus tönkretevője, de válaszában ő is többet foglalkozik az államban szükséges reformokkal, mint a kisebbségekkel.

„Természetes, — írja — hogy egy nemzeti államban a vezetők a többségi nemzet köréből kell, hogy kikerüljenek. Olyan kísérletek, mint Iorgáé, aki kisebbségi elemeket vett fel kormányába, nagyon veszelmeselek lehetnek.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Iorga nem „kisebbségi elemeket“ vett kormányába, hanem egyedül a száz Brandschot nevezte ki kisebbségi ú. n. alminiszternek.



Ami a segítséget illeti: öfelsége ne a pártok szerint, hanem becsületességet, képességet és műveltséget, hazafiságot és kötelességtudást tekintve válassza kormányra az arra valókat: alkosson kormányt hazafias érzés alapján és bocsásson el arravalóság hiánya és inkorrektség miatt. A kormányok legalább négy évig megszakítás nélkül maradjanak az ország élén, irtsák ki tüzzel-vassal a politicianizmust. Legyen egy 150 tagú kamara, mely dolgozik és nem szónokol és egy 100 tagú szenátus, melynek tagjait az arra érdemesek és szakemberek köréből választják.

Jó törvények jók, de még jobbak az emberséges emberek, az arravaló munkás emberek, akik a polgárság mintaképeiül szolgálhatnak, akik valóban készek magukat az országért feláldozni. Nem szónokokra, szocialistákra, választókra, közbenjárókra van szükség: férfiakra, becsületes emberekre. Quid leges sine moribus<sup>cc</sup>

Miután szólt a közoktatás általa gondolt reformálásáról, beszél olyanról, amit a „Curentul“ nem kérdezett: rendezendőnek tartja a felekezeti kérdést, az egyházak és az állam viszonyát, ami Ghibunál azt teszi, hogy minden más egyház, még a görög katolikus egyház tönkretételével is, megteremtendő az orthodox egyház keretén belül a román nép szellemi, vallásos egysége, melyet a XVIII. századbeli Habsburg-gazság tört össze.

Lehet az is, hogy arra is gondol, amit egy másik orthodox pap vár a papságtól, hogy legyenek „szelídek, istenfélők és a szentírálektől áthatottak, ne gsefteljenek hívőik leikével és pénzével s ne politizáljanak“ s adja a jó tanácsot, hogy „ne játsszák a hazafiságot akkor, mikor gyűlöletet prédikálnak“.

**SZÁZÁVAL ILYENEK** ezek a referendum nyilatkozatok, de mégis akad közöttük egypár józanabb, megértőbb, mely nem követeli habzó szájjal a kisebbségek tönkretételét.

Ilyenforma, amit Gxigorie, aradi görög katolikus püspök, egyházi állásához méltóan mondott:

„Semmi szín alatt sem szeretném, ha hazánkban a régi magyar uralom mintájára sovinszta politikát folytatnának; nem szeretném, ha a mai pillanat nemtörődömségét a másik éppen olyan káros túlzás váltaná fel... Szükséges, hogy népünk eredményesebb vallásérkölsi nevelésben részesüljön s tisztviselőink a nemzet elítjéből kerüljenek ki és tisztább erkölcsűek legyenek. De emelkedjék kormányzatunk arra a magaslatra, hogy gyorsan és igazságosan szolgálja ki a polgárokat s akkor növekedni fog presztízszünk és vonzóerőt fog gyakorolni a kisebbségekre. Ha célhoz akarunk érni, éreztetnünk kell a kisebbségekkel kulturális, erkölcsi és értelmi fölényünket.“

Abból a teméntelen nyilatkozat-árból, melynek szennyes hullámai egy féléven keresztül separték a „Curentul“ lapjait, csak még egy nyilatkozatot akarok részletesebben közölni, amely Ghiuleától, a kolozsvári egyetemen a szociológia tanárától származik, a legértelmesebb mindje között.

„A felelet az első kérdésre nem oly egyszerű, — írja Ghiulea. — A helyzet, amiről itt szó lehet, csak a városokban van olyanformán, a falvak kívül esnek minden kisebbségi befolyáson. Viszont a városok tekintetében is különbséget kell tenni. Román inferioritás csak az új tartományok városaiban van; a Regátban csak Moldova néhány városában és a kikötőkben, melyek mindig, mindenütt kozmopoliták s az inferioritás ott is csak gazdasági.

„A második kérdésre nemmel felelek, de itt is ügyelni kell. A románság helyzete nem olyan tragikus. Országunk társadalmi elitje ma románabb, mint valaha. Ez az elit még nem is olyan régen itt görög, ott orosz, másutt német, magyar, sőt franciás volt. Ma román. Aztán: az idegen felső társadalmi rétegek egyáltalában nem vegyülnek a román felső rétegekkel és nincs semmi befolyásuk reá. Különb is, az ország vezetése mindig román fog maradni, mert a paraszt-tömegekre kell, hogy támaszkodjék: az pedig román és népünk többségét képezi.’.

A követendő politika ehhez képest: őszinte nemzeti, de nem sovén politika. A városok román elemének támogatása, de a kisebbségek elnyomása nélkül.

Aztán így folytatja: Azt hiszem, hogy a többség jogait lehetetlen törvényhozási intézkedésekkel védelmezni. A falvak kultúrájának emelése és a városok romanizálása a románság védelmére és a kisebbségek elnyomására vonatkozó törvények nélkül is elérhető. Vannak nekünk egészséges eszméink, vannak szép törvényeink: de nincsenek, akik alkalmazzák, —mondjuk-e meg? — nincsenek becsületes tisztviselőink.”

Az egyes kérdésekre való válaszolás után, néhány összefoglaló reflexiót fűz írásához Ghiulea:

„A kisebbségek akadályozása vagy kontingentálása a foglalkozási ágakban, magánvállalatokban vagy állami hivatalokban, semmit sem használ. A kisebbségek is román polgárok s megélhetést kell, hogy találjanak román földön. Ma civilizált állam nem gyilkolhatja le azokat a polgárait, akik nem tetszenek neki, se ki nem üldözheti, se éhen halni nem hagyhatja. Módot kell tehát találni, hogy ne zavarják nemzeti életünket s annak természetes fejlődését.

A magyarok és szászok, bár kisebbségben vannak Erdélyben, dominálnak a városokban. Ez nem rendes dolog. Többségben vannak, mert az Imperium változásakor az volt a helyzet és mert a falukban nem találhatják meg elhelyezkedésüket. Ugyanez az oroszok helyzete Besszarábiában, az ukránoké Bukovinában és a bulgároké a Quadrilaterben. De a mezőgazdaság emelése ezer meg ezer kisebbségit tartana vissza a falvakban. A románság okos támogatásával a városokban a városi kisebbségi elemek, akik különben értékes részét képezik a városi életnek, rövid idő alatt a helyes arányra volnának leszoríthatók.

Nehezebb a zsidó kisebbségi kérdés. A zsidók eminenter városi elemek. Kiüldözésükről, asszimilációjukról vagy elparasztosításukról nem lehet szó., Csak két út van: megakadályozni a további bevándorlást és egészséges román vérnek a városokba való vezetésével fejleszteni azokat.“

Mindezen, a kérdést valamennyire megértő nyugodtabb és a helyzet valóságos okait feltáró felfogás mellett felcsillan, igazán fehér holló gyanánt, annak a jele is imitt-amott, hogy a kisebbségi kérdés kölcsönös megismerés és megértés által, félretéve a nacionalista gyűlölködést, meg volna oldható. Vasile Gegmene, az a besszarábiai tanító, akinek antiszemita megjegyzéseit fennebb idéztem, folytatva ezt írja:

„Mint moldovai román, Nagy István vajda harcainak földjéről, Vaslui vidékéről, mint egy szegény paraszt fia kerültem 1924 októberében Cetatea-Alba megyébe, egy kis bolgár faluba s hozzáfogtam, hogy megismerjem ennek a jellegzetesen pusztai népnek az életét. Közel egy évtized folyamán tanítók, tisztviselők fordultak meg már a községben, anélkül, hogy ott gyökeret próbáltak volna verni. Nem törődtek a falusiakkal, nem tanulták meg nyelvüket, pedig békés, jó emberek, akik eddig a cári uralom alatt éltek. Érzik közéleti állandóságunk hiányát, mit a folytonos kormányválságok okoznak; hogy amit az egyik párt csinál, azt a másik visszacsinálja; hogy büntetés nélkül tiporják

sárba a törvényeket, csálnak, törvényteleniséget követnek el, milliókat lopnak. A nagy emberek tolvajlásait elleplezik, elfelejtik. Paraszt ország vagyunk s bürokratizmusunk nagyobb, mint a legcivilizáltabb nyugati államnak.“

Lehet-e felelőssé tenni mindezért a nemzeti kisebbségeket?

Az EGÉSZ REFERENDUM FELETT, numerus clausus és numerus valachicuson túl ott fényeskedik, mint minden kisebbségi politika egyetlen megoldási lehetősége, egy német eredetű román államférfiúnak, Meissner egyetemi tanárnak, volt miniszternek és a kamara volt elnökének bölcs tanácsa:

„Nem mások elnyomása, hanem a magunk felemelése legyen jelszavunk!“

SZÁSZ ZSOMBOR

*Folytatjuk*